

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1

**LUU- JA SARVESEMED
EESTI ARHEOLOOGILISES LEIUMATERJALIS
VIIKINGIAJAST KESKAJANI**

**BONE AND ANTLER ARTEFACTS AMONG
ESTONIAN ARCHAEOLOGICAL FINDS FROM
THE VIKING AGE UNTIL THE MIDDLE AGES**

HEIDI LUIK

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

SISUKORD

LUU- JA SARVESEMED EESTI ARHEOLOOGILISES LEIUMATERJALIS VIIKINGIAJAST KESKAJANI

Sissejuhatus	7
Teema valik	7
Teoreetiline taust	9
Luu-uurimise arenguloost	12
Luu-uurimisest Eestis	14
Allikad, uurimismetoodika ja uurimisülesanded	16
Luutöötlemine	20
Luu, sarv ja hambad kui toormaterjal esemete valmistamiseks	20
Luumaterjalide töötlemisest	25
Luutöötlemisel kasutatud tööriistad	29
Materjali kasutamisel tehtavad valikud	34
Ekspereimendid luuesemete valmistamiseks	40
Luutöötleja, luuesemed ja käsitöö areng	44
Kas kodukäsitöö või professionaalne tootmine, kohapeal valmistatud või import?	44
Luuesemete valmistajad ja kasutajad — kes nad olid?	50
Luuesemete praktilisest ja sümbolsest tähendusest	56
Kokkuvõte	61

BONE AND ANTLER ARTEFACTS AMONG ESTONIAN ARCHAEOLOGICAL FINDS FROM THE VIKING AGE UNTIL THE MIDDLE AGES

Introduction	63
Selection of the research topic	63
Theoretical background	65
History of bone studies	68
Bone studies in Estonia	70
Sources, research methods, and aims of the study	73
Bone working	77
Bone, antler, and teeth as raw material for making artefacts	77
Working of bone materials	81
Tools used for bone working	84

Selection of material	89
Experimental bone working	95
Bone worker, bone artefacts, and the development of craftsmanship	99
Domestic craft or a professional industry; locally made or imported?	99
Makers and users of bone artefacts — who were they?	105
Practical and symbolic meaning of bone artefacts	112
Conclusions	116
Tabelid ja joonised. Tables and figures	118
Kasutatud kirjandus. References	123
Lühendid. Abbreviations	135
Artiklid. Articles	137
I Bone and antler-working on the hillfort and settlement site at Rõuge (last quarter of the 1st millennium AD) (Koos L. Maldrega.) (ilmumisel).	
II Kammikujulised luu- ja pronksripatsid Eestis (1999).	
III Bone and antler artefacts from Pada settlement site and cemetery in North Estonia (Koos L. Maldrega.) (2005).	
IV Luuesemed Kuusalu Pajulinnast ja asulatest (2001).	
V Luuesemed hilisrauaaja linnustel Lõhavere, Soontagana, Varbola ja Valjala leidude põhjal (2004).	
VI Luuesemed hauapanustena rauaaja Eestis (2003).	
VII Luust uisud Eesti arheoloogilises leiumaterjalis (2000).	
VIII Small bone spades: used material, processing technology, possible function (Koos Ü. Tamlaga.) (ilmumisel).	
IX Bone combs from medieval Tallinn, from the excavations in Sauna Street (2001).	
X Luuesemed Lihula keskaegsest alevikust ja linnusest (2002).	
XI Luutöötlemisest Tallinna eeslinnas, Roosikrantsi tänava piirkonnas, 13.–17. sajandil (Koos L. Maldrega.) (2003).	
Elulookirjeldus	449
Curriculum Vitae	450